

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Carmen Laos

KOOLIEELSE LASTEASUTUSE ÕPETAJA TUGI 2-3-AASTASTELE LASTELE
ÜLEMINEKUL ÜKSIKSÕNADELT LAUSETE MOODUSTAMISELE

Bakalaureusetöö

Juhendaja: eesti keele õpetaja Ilona Võik

Tartu 2023

Resümee

Lasteaiaõpetaja tugi 2-3-aastastele lastele ülemsõnadelt lausete moodustamisele

Varasemalt on 2-3-aastaste eesti laste lauseloomeoskuse kujunemist uuritud vähesel määral ja ei ole teada, kuidas õpetajad lauseloomeoskust lastel toetavad. Töö eesmärk oli välja selgitada, kui teadlikud on lasteaiaõpetajad lauseloomeoskuse kujunemisest ning kuidas nad seda 2-3-aastastel lastel toetavad ja hindavad. Bakalaureusetöös olid uuritavateks seitse koolieelse lasteasutuse õpetajat. Uuritavatega viidi läbi intervjuud ning andmeid analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi teel. Mõõtevahendina kasutati töös enamasti avatud lõpuga küsimustega poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuudest selgus, et lauseloomeoskuse kujundamisel on õpetajal oluline roll eelkõige lastega suhtlemisel, peenmotoorika arendamisel ning erinevate kõneharjutuste läbiviimisel. Õpetajad nentisid, et lausete moodustamine on ajaga pigem halvenenud, põhjustena nimetati täiskasvanute vähest lapsega suhtlemist, nutiseadmete kahjulikkust ning muukeelsete laste kõne mõju rühmas.

Võtmesõnad: *lause, lauseloome, koolieelne lasteasutus, koolieelse lasteasutuse õpetaja*

Abstract

Kindergarten Teacher's Support for 2–3-year old children in their Transition from Single Words to Sentence Creation.

To the author's knowledge the skills of sentence creation in Estonian children aged 2–3 years has been studied to a small extent. The participants in the bachelor's thesis were seven teachers from pre-school child care institutions. Semistructured interviews with mostly open-ended questions were conducted and the data were analysed by qualitative inductive content analysis. Interviews revealed that the teacher plays an important role in shaping skills of sentence creation, especially through communication with children, developing their fine motor skills and conducting various speech exercises. Teachers also mentioned that the formation of sentences has worsened in time, the factors being adults' scarce communication with children, negative impact of smart devices and the influence of other languages groups on the speech.

Keywords: *sentence, sentence creation, pre-school child care institution, pre-school, teacher*

Sisukord

Resümee.....	2
Abstract.....	2
Sissejuhatus.....	4
Teoreetiline ülevaade.....	6
Lause olemus ja definitsioon	6
Lauseloomeoskuse kujunemine	7
Kolmeaastase lapse lauseloomeoskus.....	9
Õpetaja roll lauseloome kujundamises	10
Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	10
Metoodika	11
Tulemused.....	13
Arutelu	17
Tänu sõnad.....	20
Autorsuse kinnitus	20
Kasutatud kirjandus	21
Lisad.....	24
Lisa 1. Joonis tekkinud kategooriate, alakategooriate ja koodidega.....	24
Lisa 2. Lõik transkriptsioonist.....	25
Lisa 3. Intervjuu küsimused.....	26

Sissejuhatus

Esimesel kolmel eluaastal toimub lapse elus pöördeline areng, sest sel perioodil omandab laps eluks vajalikud põhioskused ning kujuneb esmane kõne. Kõne arenemisel on olulisel ja määraval kohal motoorika ja taju (Kuusik *et al.*, 2007). Kõne on suuresti seotud ka lapse kognitiivse arenguga, mistõttu on sellel tähtis osakaal lapse eneseväljendamisel ning esmase suhtlemisoskuse tekkimisel (Tammemäe, 2008). Kognitiivne areng määrab suhtlemise sisulise poole (Padrik & Hallap, 2008). Lapse kõnesse ilmuvad sel perioodil ka esimesed laused, mille ajendiks on soov või vajadus midagi kellelegi teatada (Hallap & Padrik, 2008). Karlepi (1999) järgi on lapse elus selles eas olulisel kohal ka mäng, milles on tähtis koht aktiivsel suhtlemisel. Lapse kõnelemise seisukohalt on oluline, et situatsioon ning temaatika pakuksid lapsele huvi, vastasel juhul laps ise suhtlemist ei alusta (Karlep, 1999). Varasemalt on Eestis kõne arengu kohta läbi viidud mitmeid erinevaid uuringuid, kuid 2–3-aastaste laste lause moodustamise kohta on infot autorile teadaolevalt vähe.

Teemale lähedase uuringu viis läbi 2008. aastal Tiiu Tammemäe, kes oma doktoriväitekirjas uuris Reynelli ja Hyksi testide põhjal kahe- ja kolmeaastaste laste kõne arengu taset ning selle seoseid koduse kasvukeskkonna teguritega. Töös oli suur rõhk kahe- ja kolmeaastaste laste kõne ja keele arengul ning selle seosel kognitiivsete protsessidega, mis ühtib ka autori töö teemaga. Välisriikides tehtud mitmete uuringute põhjal on selgunud, et lapse lauseloome ning kõne üldisel kujunemisel on eelkõige oluline täiskasvanu kõne eeskuju ja osalus (Wedderkopp, 2001; Two-year-old children..., 2011).

On leitud, et tähtis on ka koduses keskkonnas last ümbritsev kõne, mille sees saab laps keeleliselt kasvada (Snow & Van Hemel, 2001). Selle loob lapsele koduses keskkonnas lapsevanem, kuid koolieelses lasteasutuses õpetaja. Õpetaja oluline roll on olla lastele keeleliselt eeskujuks. Viimasel ajal jõuab koolidesse aina rohkem lapsi, kelle kõne on piiratud või mahajäämus suur (Inso *et al.*, 2015). On ka leitud, et halvasti arenenud lauseloomeoskuse tõttu on lapsed hilisemas eas raskustes kirjalike ülesannete mõistmisel ning lahendamisel (Furey, 2017). Seetõttu on koolieelses lasteasutuses oluline roll toetada lastel eakohase suulise kõne arengut ning täislausetega suhtlemise harjumuse kujunemist.

Nii koolieelses lasteasutuses kui ka koduses keskkonnas on oluline luua erinevaid olukordi, kus laps saab võimaluse küsida ja arutleda. Õpetaja Kutsestandardi tase 6 (2020) järgi on koolieelse lasteasutuse õpetaja töö oluline osa toetada last kui õppijat ning arvestada õpetamisel lapse eripära ja kognitiivsete protsessidega. Õpieesmärkide seadmisel lähtub õpetaja koolieelse lasteasutuse õppekavast. Õppekava on ühiste kokkulepete kogum, milles on arvestatud lapse individuaalsusega, lõimitud õppevaldkonnad vastava temaatikaga ning

kooskõlastatud kasvatusväärtused. Õppekava on õpetaja töös oluline vahend, millele oma töös toetuda (Jürimäe & Treier, 2008).

Bakalaureusetöös keskendutakse sellele, kuidas saab koolieelse lasteasutuse õpetaja toetada 2-3-aastaste laste üleminekut üksiksõnadelt lausete moodustamisele. Pole teada, kuidas lasteaiaõpetajad 2–3-aastaste laste lauseloomeoskust koolieelses lasteasutuses toetavad ja hindavad ning kui teadlikud nad lauseloomeoskuse toetamise erinevatest võimalustest on. Bakalaureusetöö eesmärk on seega selgitada välja, kui teadlikud on lasteaiaõpetajad lauseloomeoskuse kujunemisest ning kuidas nad seda 2-3-aastastel lastel toetavad ja hindavad.

Töö on jaotatud kokku neljaks osaks. Esimeses peatükis antakse teoreetiline ülevaade lause definitsioonist, lauseloomeoskuse kujunemisest ning õpetaja rollist selle kujundamisel. Peatüki lõpus seatakse töö eesmärk ning püstitatakse uurimisküsimused. Metoodika peatükis kirjeldatakse valimit, uurimisprotsessi ning mõõtevahendit. Kolmandas peatükis esitatakse uurimistöö käigus saadud tulemused. Viimases peatükis arutletakse tulemuste üle uurimisküsimuste põhjal.

Teoreetiline ülevaade

Lause olemus ja definitsioon

Lause on hierarhilise ehitusega suhtlusüksus, mille osadeks on moodustajad (Karlep, 2003; Erelt *et al.*, 2007). Lause moodustajateks võivad olla nii fraasid, osalused kui ka lauselühendid (Erelt *et al.*, 2002; Karlsson, 2002). Lause moodustab kõneloomes üksuse, mis on oluline sidusate lauserühmade moodustamisel (Karlep, 1998; Karlep, 2003). Lause koosneb finiiitverbist ja nominaalsest lauseliikmest, mis on omavahel seotud morfoloogiliselt ning süntaktiliselt (Karlsson, 2002). Lause liikmeteks on alus, öeldis, sihitis, öeldistäide, määrus ning täiend (Erelt *et al.*, 2019). Öeldiseks on lauses tegusõna või tegusõna ühendid, mille kaudu väljendatakse mingisugust tegevust ning määratakse lause sisu (Erelt *et al.*, 2019). Öeldisele lisaks võivad lauses olla muud liikmed, millest osa on lause sisu mõistmiseks hädavajalikud, mõned aga lihtsalt vabad laiendid. Lause kaudu väidetakse, küsitakse või ilmutatakse soovi mingi objekti, eseme või sündmuse kohta. Seega on lause eesmärk edastada teade suhtlejale. Erelti jt (2007) järgi eristatakse keeles eri tüüpi lauseid:

- „Väitlause kaudu teatakse kuulajale midagi või teatakse küsimusest, käsust ja soovist, nt *Sa ujud hästi. Ma küsisin ta arvamust.*
- Küsilausega pöörduakse kellegi poole, et midagi teada saada ning neid on kahte liiki: valikküsilause ja eriküsilause. Valikküsilause, nt *Kas sul täna aega on?* Eriküsilause, nt *Kes kuulab meie juttu pealt?*
- Käsklause on lausetüüp käsu väljendamiseks, nt *Anna mulle raamat!*
- Soovlause näitab, et kõneleja soovib lausega väljendatud sündmuse teostamist, nt *Võetaks meid tõsiselt!*
- Hüüdlausega väljendatakse kõneleja emotsiooni: kõneleja vaimustust, imestust, üllatust, viha vms millegi ebameeldiva suhtes, nt *Kui hästi Juku ujud!*” (lk 508-511).

Lause kirjeldamisel on olulisteks märksõnadeks nii teema kui reema. Teema on see, mille kohta infot teatatakse, reema see, mida kindlalt millegi kohta väidetakse. Reema ja teema selgituseks on järgnev näide: lause *Peeter luges raamatut* teemaks on *Peeter*, reemaks *luges raamatut* (Erelt *et al.*, 2007). Minimaalne lause võib koosneda kahest sõnast: finiiitverbist ehk tegusõnast ning nominaalsest lauseliikmest ehk nimisõnast (Karlsson, 2002). Kõnes kasutatakse erinevat tüüpi lauseid (*ahellauseid, baaslauseid, koondlauseid või keerukama ehitusega lihtlauseid*). Tüüpilised laused on liht-, liit- ning täislauseid. Lihtlause koosneb ühest lausest, lauses on vaid üks öeldis. Liitlause koosneb mitmest väiksemast osalausest, näiteks: *vesi voolab ja oja vuliseb* (Erelt *et al.*, 2007).

Lauseloomeoskuse kujunemine

Kõnelemine on inimese loomupärane keele abil toimuv tegevus. Keeleteaduses on kõne ja keel omavahel tugevas seoses, kuid neid on kahte eraldiseisvat mõistet kiputakse segamini ajama (Karlep, 1998). Esmakordselt hakati keelt (pr. *langue*) ja kõnet (pr. *parole*) eristama keeleteadlase Ferdinand de Saussure'i väljaannetes (Karlep, 1998; Karlep, 1999). Keelena mõistetakse enamasti süsteemset lausete või lausungite rühma, seevastu kõneks peetakse konkreetseid tekstiväljaannetes või kõneledes lausungitena kasutatavaid lauseid (Karlsson, 2002).

Keeleteaduses on teadlastele pakkunud palju huvi laste kõne areng ning lapsepsühholoogia (Karlep, 1998; Karlep, 2003). Lapse kõne arengut uurivad lisaks keeleteadusele veel arengupsühholoogia, keeledidaktika ning psühholingvistika (Karlep, 2003). Laste lauseloomega seonduvat uurib kõnearenduse meetoodika, mis keskendub lisaks veel sõnavara- ning sõnaühendi õpetamisele (Karlep, 2003). Karlep on jaganud kõnearenduse meetoodika omakorda kolmeks eraldi valdkonnaks: keelenormide omandamine, kõnetegevuse viiside õpetamine ning sõnavara ja grammatiliste struktuuride rikastamine (Karlep, 2003). Süntaks ehk lauseõpetus on grammatika osa, mis käsitleb sõnade ühitamist sõnaühendeiks, lauseiks ja lausete ühendusteks (Erelt *et al.*, 2007). Grammatika on keele struktuuri kirjeldus, mis koosneb reeglite kogumist. Grammatika avaldub keelekasutuses enamasti lausungitena (Karlsson, 2002). Enamasti eeldatakse ja arvatakse, et suulisel kõnel puudub grammatika ning reeglid ja normid puudutavad vaid kirjalikku kõnet. Reaalsuses on ka suulisel kõnel kindlad normid ning oma, suulise kõne grammatika (Karlsson, 2002). On lauseid, mida kasutatakse nii kirjalikus kõnes, kui ka ainult suulises kõnes kasutatavaid lauseid. Suhtlussituatsioonides kasutatav lausung või lause erineb kirjalikus kõnes kasutatavast lausest eelkõige pikkuse ning sõnajärje poolest (Hallap & Padrik, 2008). Verbaalset suhtlemist iseloomustab ka dialoogilisus ning protsessuaalsus. Dialoogiks peetakse kõnet kahe suhtleja vahel, millele on omased lühikesed lausungid, kordused ning intonatsioon (Karlep, 2003). Laste lauseloome kujunebki esmalt ainult suulise kõne põhjal ja põhiliselt dialoogilises vormis.

Lauseloomeoskuse kujunemist mõjutavad nii kodune keskkond kui ka koolieelne lasteasutus, kus laps olulise osa oma päevast veedab. Koduses keskkonnas on eeskujuks vanemad, kuid koolieelses lasteasutuses õpetajad. Esimesed sõnad ilmuvad lapse kõnesse umbes ühe aasta vanuselt, mõnel varem, mõnel hiljem. See on igal lapsel individuaalne ning

oleneb esiteks sellest, kui palju pühendatakse koduses keskkonnas lapsega üksühesele suhtlemisele aega.

2014.–2017. aastal viidi Ameerikas läbi 12 mooduli pikkune uuring, mille käigus informeeriti lapsevanemaid lapsega suhtlemise olulisusest ning selle mõjust kognitiivsele arengule. Teadlased palusid lapsevanematel salvestada koduses keskkonnas enda vestlused lapsega. Uuringust selgus, et lastel, kellega vanemad kodus igapäevaselt aktiivselt suhtlesid, oli kõne mitmekesisem ning sõnavara suurenenud (Fischer-Baum, 2023).

On veel mitmeid tegureid, mis lapse kõnele ning seeläbi lauseloomeoskusele mõju avaldavad. 2021. aastal India meditsiinikolledžis läbiviidud uuringu raames selgus, et 2,5-aastaste laste kõnes oli märgata mahajäämust nutiseadmete kasutamise tõttu. Uurimuses toodi põhjusena välja, et lastele antakse telefone ning tahvelarvuteid kätte, et tööl käivad vanemad saaksid rohkem enda aega tööasjadega tegelemiseks (Subir Pal *et al.*, 2021).

2018. aastal aasta logopeediks valitud Inga Brin tõi lastega töökogemuse puhul välja, et laste kõne ning eneseväljendusoskus on negatiivselt mõjutatud erinevatest teguritest: nutiseadmete kasutamisest ning vähesest ühistegevusest lapse ja täiskasvanu vahel (*mängimine, raamatute vaatamine ja ettelugemine*). Lisaks märkis Brin, et lastevanemate kiire elutempo tõttu on lastega üleüldist suhtlemist aina vähem (Õpetajate Leht, 2017). Horvaatias läbiviidud uuringust aga selgus, et vanemad ei innusta lapsi raamatuid lugema ega vaatama, mis on oluline tegur ka lauseloomeoskuse arenemisel (Slovacek & Matkovic, 2023).

Mitmed uuringud kinnitavad koolieelse lasteasutuse õpetaja kui täiskasvanu olulist rolli kõneleja eeskujuna. Ameerikas läbiviidud uuringus selgus, et lasteasutuse õpetajad on teadlikud mitmetest erinevatest keelelistest aspektidest, mis toetavad lapse keelelist arengut koolieelses lasteasutuses (Shaughnessy, 2003). Fischer-Baum (2003) on mitmetele autoritele tuginedes välja toonud, et mida nooremas eas lapse keelelisele arengule tähelepanu pöörata, seda suurem edu tagab last hiljem koolis.

Kaheaastase lapse lauseloomeoskus

Kui lapse vanus hakkab lähenema teisele eluaastale, hakkab laps moodustama esimesi lühikesi lauseid. Lühikesed laused on tingitud lapse väikesest sõnavarast (Kivi *et al.*, 2005). Kaheaastase lapse kõne ja sõnavara on välja kujunemas, mistõttu koosnevad esimesed laused esialgu paarist sõnast. Kaheaastane laps mõistab kõnes rohkem sõnu, kui ta kasutada oskab. Kahesõnalused hakkavad lapse kõnesse ilmuma sõnavara suurenedes (Nugin & Öun, 2017).

Aidi (2008) järgi on teisel eluaastal lapse kõnele omane telegraafstiil, mille kohaselt lapse keeleline väljendus on alles algeline ning arengujärgus. Mida vanemaks laps saab, seda

keerukamaks laused muutuvad. Kahe- kuni kolmeaastase lapse lauseloomet iseloomustab ka see, et lausete tõlgendus sõltub eelnevatest kogemustest ning kontekstist (Tammemäe, 2008). Selles vanuses ilmuvad lapse kõnesse ka rindlaused, hiljem täiendlaused (Leiwo, 1993). Ka lauses kasutatavate sõnade hulk suureneb sõnavaraga suurenemisega koos. Lause pindstruktuuri võivad väikestel lastel moodustada üksikud olulised sõnad, mille kaudu on välja toodud lause mõte (Karlep, 1999; 1998). Lauses võib esineda algusperioodil mitmeid grammatilisi vigu, kuid see on õppimise ning harjutamise seisukohalt oluline, et lapsel kujuneks veatu kõne (Nugin & Õun 2017; Elson, *et al.*, 2021).

Tammemäe (2008, viidatud Einon, 2002 j) on oma töös viidanud uuringu tulemustele, mille kohaselt omandab laps vanuses 1,5-2,5 iga päev umbes 13 uut sõna. Sealjuures on oluline täiskasvanu eeskuju ning kõne, mis saadaks ühiseid tegevusi. See on aluseks ütluse tekkeks, mis omakorda koosneb lausest või kindlast lauserühmast (Hallap & Padrik, 2008; Karlep, 1998). Teisel eluaastal on lapse arengus tähtis roll ka mängul ning ühisel koostegemusel täiskasvanuga, mille kaudu toimub peamine suhtlus. Selles vanuses on oluline eelkõige täiskasvanu eeskuju ja kommentaarid erinevatele tegevustele, mille kaudu õpib laps matkima (Hallap & Padrik, 2008). Järelikult on oluline ka lauseid korrektselt kasutada, mitte lihtsalt tegevuste saatmine kõnega.

Kolmeaastase lapse lauseloomeoskus

Mitmed autorid on väitnud, et kolmandal eluaastal on põhiline rõhk grammatika omandamisel (Karlep 1998; Padrik & Hallap 2008; Nugin & Õun, 2017). Lausesse ilmuvad alus-öeldis-sihitis, mille kaudu muutub lause toekamaks (Nugin & Õun, 2017). Kolmeaastane laps suhtleb erinevates situatsioonides juba üsna vabalt ning laused on muutunud aina pikemaks. Tavaarenguga lapse lause pikkus võib ulatuda paarist sõnast kuni 4-5 sõnani ning peamiselt kõneleb laps lihtlausetega. Siiski tuleb märkida, et iga lapse areng on individuaalne. Kolmandat eluaastat iseloomustab ka *miks?*-küsimuste periood, kus lastel on suur uudishimu neid ümbritseva maailma suhtes (Kikas, 2008).

Karlepi (1998) järgi iseloomustab konkreetsete operatsioonide perioodi (2-3 eluaastat) praktiline kogemus ning sellele toetuv kujutlus. Sellele toetub ka lapse lausemõistmise oskus. Kolmanda eluaasta lõpuks on lapsel enamasti omandatud baasoskused, mille hulka kuuluvad nii baassõnavara kui ka baaslausete mallid (Karlep, 1998). Täiskasvanute roll on igas vanuses lastega kõnelemisel märgilise tähtsusega.

Õpetaja roll lauseloome kujundamises

Õpetaja tase 6 kutsestandardi (2020) järgi arvestab koolieelse lasteasutuse õpetaja oma töös lapse võimeid, vajadusi ning tunnetusprotsesse õppija toetamisel. Tunnetusprotsessid nagu taju, mälu ja täidesaatvad funktsioonid on otseselt seotud lapse kõne arenguga. Kõne areng ja seeläbi lausete moodustamise oskus kujuneb igal lapsel individuaalselt, olles mõjutatud mitmetest erinevatest teguritest.

Varasemalt läbiviidud uurimustest on eelkõige pööratud tähelepanu lapse kodustele kasvukeskkonna teguritele nagu vanemate elukutse, sissetulek ning haridustase (Kikas, 2008; viid. Hoff, Laursen & Tardif, 2002). Küll aga vajab tähelepanu ja uurimist ka koolieelne lasteasutus, kus laps olulise osa oma päevast veedab. Sealses keskkonnas on õpetajal tähtis roll, sest ta on peamine keelelise keskkonna kujundaja. Kuna rühmades on lapsi palju, siis on iga lapse jaoks oluline see, kui palju ta päeva jooksul õpetaja või muu täiskasvanuga päeva jooksul suhelda saab (Kikas, 2008). Karlep (1999) on rõhutanud, et õpetajalt oodatakse lapse kõne arengu toetamisel teadmisi erinevatest keeleüksustest, et leida õpetamiseks sobiv ja vajalik materjal (Karlep, 1999). Suuline suhtlemine õpetaja ja laste vahel toimub lausete kaudu. Mida õigemaid lauseid õpetaja kasutab, seda parema aluse saavad ka lapsed. 2011. aastal Suurbritannias läbi viidud uuring kinnitas täiskasvanu keelelise kõne eeskju olulisust. Uuringust selgus, et kahe- kuni kolmeaastaste laste grammatika mõistmisel on juhtiv roll täiskasvanul, keda laps jälgib ja kuulab. Lisaks sellele leiti, et lause grammatiline vorm lihtsustab lastel uute sõnade omandamist (Two-year-old., 2011).

Kikas (208) on märkinud, et enne koolieelsesesse lasteasutusse tulemist on tavaarenguga 2–3-aastaselt lapsel kõne tekkinud, kuid see vajab toetamist ja suunamist. Lapsele on oluline kuulata nii täiskasvanu kõnet kui ka ise piisavalt praktiseerida ning kõneleda erinevates suhtlussituatsioonides. Õpetaja kui täiskasvanu ülesanne on õpetada kõne mudeldamist, laiendamist ning aktiveerimist. Õpetaja peab varase kõnearengu toetajana suhtlema lastega eelkõige lihtlausungitega, kasutama palju kordavaid ütluseid ning pöörama tähelepanu ühele suhtlemisele (Kikas, 2008). Lapsed veedavad suure osa oma päevast lasteaias või lastehoius, mistõttu on õpetajal oluline roll aktiivse kõnekeskkonna kujundamisel.

Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Kuigi varasemalt on tehtud mitmeid uuringuid 2-3-aastaste laste kõne arengu kohta koduste kasvutegurite mõjul, keskenduti uurimuses koolieelse lasteasutuse rollile lauseloomeoskuse

kujunemisel. Seega seati bakalaureusetöö eesmärgiks selgitada välja, kui teadlikud on lasteaiadõpetajad lauseloomeoskuse kujunemisest ning kuidas nad seda 2-3-aastastel lastel toetavad ja hindavad. Tööle seati kolm uurimisküsimust:

1. Kui teadlikud on koolieelse lasteasutuse õpetajad lauseloomeoskuse kujundamisest?
2. Kuidas koolieelse lasteasutuse õpetajad laste lauseloomeoskust hindavad ja milliseid mõjutegureid nad selle juures oluliseks peavad?
3. Mil moel õpetajad oma igapäevatoos lastel lauseloomeoskust toetavad?

Metoodika

Bakalaureusetöös kasutati kvalitatiivset uurimisviisi, et saada uuringus osalejatelt avatud mahukaid vastuseid ning selgitada välja nende teadmised ja hinnangud lauseloome kujunemise kohta.

Õunapuu (2014) järgi on kvalitatiivse uurimistöö keskmes protsess, mille kaudu püütakse välja tuua tegelikkust ning luua uusi hüpoteese või teooriat (Õunapuu, 2014). Kvalitatiivse uuringu eeliseks võib tuua selle eheduse ning võimaluse saada ülevaade uuritavate praktilistest teadmistest ning kogemustest (Laherand, 2010).

Autori valikuks osutus kvalitatiivne uurimisviis seetõttu, et sooviti saada ülevaadet õpetajate arvamustest oma rollist, viisidest ja meetoditest lauseloomeoskuse kujundamisel.

Valim

Bakalaureusetöö valim oli sihipärane, selle valis autor vastavalt kindlale kriteeriumile (Õunapuu, 2014). Valimi puhul oli kriteeriumiks töötamine koolieelses lasteasutuses 2–3-aastaste laste õpetajana. Uuringus osalejateni jõudmiseks kasutas töö autor nii isiklikke tutvusi, Google'i otsingumootorit erinevate Harjumaa koolieelsete lasteasutuste leidmiseks ja suhtlusportaali Facebook gruppi nimega "Lasteaednike ideed". Seejärel saatis töö autor e-kirja (vt lisa 1) koolieelsete lasteasutuse õppealajuhatajatele ja direktoritele sooviga leida intervjuerimiseks sobivad kandidaadid. Facebooki suhtlusgrupis avaldas autor palve (vt lisa 2) uuringus osalemiseks. Töö autor kasutas ka oma tutvusi koolieelses lasteasutuses, paludes kolleegidel anda suusõnaliselt teada oma valmidusest töös osalemiseks. Sihipärase valimi hulka kuulusid nelja Harjumaa koolieelse lasteasutuse 7 õpetajat, kes töötavad nii munitsipaallasteaias kui ka lastehoius.

Intervjueritavad olid kõik naisterahvad, kes töötasid 2–3-aastaste laste õpetajatena sõimerühmas. Kõige lühem töökogemus oli 2 aastat ning kõige pikem 35 aastat.

Töökogemuse ulatus aastates oli 4 aastat, 6 aastat, 7 aastat, 20 aastat ning 23 aastat. Algselt planeeriti läbi viia 6-8 intervjuud. Kokku viidi läbi 7 intervjuud.

Andmekogumine

Bakalaureusetöö jaoks alustati andmete kogumist 2022. aasta detsembris.

Andmekogumismeetodina kasutati uurimistöös poolstruktureeritud intervjuud, mis tugines avatud lõpuga küsimustele. Intervjuu käigus muudeti mõnel korral küsimuste järjekorda ning küsiti lisaks täpsustavaid küsimusi, mis on iseloomulik poolstruktureeritud intervjuule (Lepik *et al.*, 2014). Intervjuu küsimused (lisa 3) koostas töö autor. Esmalt viis töö autor läbi pilootintervjuu tuttavaga, kes vastas valimi kriteeriumile. Peale pilootintervjuu läbiviimist analüüsis töö autor intervjuu jaoks koostatud küsimusi ja võttis arvesse ka intervjuueeritava tagasisidet. Küsimustikus muudeti paari küsimust. Bakalaureusetöö raames tehti kokku 7 intervjuud, mis peale läbiviimist transkribeeriti ning seejärel kodeeriti. Intervjuude salvestamiseks kasutati Samsung Galaxy S21 FE nutitelefoni olevat rakendust Helisalvesti. Peale iga intervjuu läbiviimist lisis töö autor intervjuud helifailina Google Drive'i keskkonda ning saatis ka enda isiklikule meiliaadressile. Intervjuud toimusid uuritavate töökohtades, seega nii lasteaedades kui ka lastehoius. Enne intervjuueerimise algust teavitati intervjuueeritavaid nende konfidentsiaalsusest, selgitati, et uuritavate nimed, töökoht ning muud andmed jäävad töös anonüümseks. Luba salvestamiseks küsiti suuliselt, nõusoleku andsid kõik seitse intervjuueeritavat. Seejärel anti ülevaade bakalaureusetöö teemast ning eesmärgist. Intervjuude pikkuseks oli keskmiselt 6-8 minutit, olenevalt intervjuueeritava vastuste pikkusest. Intervjuu lõppedes tänas töö autor intervjuueeritavaid ning pakkus võimalust transkriptsiooni lugemiseks ja täiendamiseks. Kaks uuritavat olid transkriptsiooni lugemisest huvitatud, kuid midagi ei lisanud.

Andmeanalüüs

Transkribeerimisega alustati kohe pärast intervjuude läbiviimist. Lindistusi kuulati üle mitmeid kordi, tehti vajalikke märkmeid ja parandusi. Transkriptsiooni näide on esitatud lisana (lisa 2). Pärast transkribeerimist alustati tähenduslike üksuste otsimisega ehk koodide loomisega. Koodide loomisel lähtuti eelkõige sellisest tekstiosast, mis vastas uurimisküsimustele.

Koodidest moodustusid alakategooriad ning nendest omakorda peakategooriad.

Kaasati ka kaaskodeerija, kellega töö autor hiljem koodi võrdles. Koodid ühtisid suures osas, kuid oli ka erinevusi, mistõttu jõuti arutelu käigus ühisele seisukohale. Nii transkribeerimine

kui ka koodide loomine toimus käsitsi, kuna tekstilist materjali oli vähe. Täenduslikud üksused koos koodide ning ala- ja peakategooriatega lisas autor parema ülevaate saamiseks Exceli tabelisse. Tabelis oleva info põhjal moodustasid koodid, alakategooriad ning peakategooriad (lisa 1). Valitud tsitaadid intervjuudest on toodud välja bakalaureustöö tulemuste peatükis. Tsitaate on pisut lühendatud, vastavalt tekkinud alakategooriatele. Intervjueeritavate vastused on töö tulemuste peatükis esitatud tähtede ning numbrite kombinatsioonina (Õ1–Õ7).

Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli selgitada välja, kui teadlikud on lasteaiaõpetajad lauseloomeoskuse kujunemisest ning kuidas nad seda 2-3-aastastel lastel toetavad ja hindavad. Bakalaureusetöös esitatakse tulemused kategooriate kaupa vastustena uurimisküsimustele. Esimesele uurimisküsimusele tekkis üks peakategooria: teadmised ja hindamine, teisele uurimisküsimusele tekkis samuti üks peakategooria: lauseloomeoskuse kujunemise mõjutegurid ja hindamine ning kolmandale uurimisküsimusele tekkis peakategooria: lauseloome toetamine õpetajate poolt. Ülevaade kategooriate jaotumisest on toodud välja joonisel töö lisa 1. Järgnevalt on esitatud töö tulemused uurimisküsimuste kaupa.

Esimene uurimisküsimus oli järgmine: *Kui teadlikud on koolieelse lasteasutuse õpetajad lauseloomeoskuse kujundamisest?*

Kõik uuritavad tõid välja, et vanus kaks kuni kaks ja pool aastat on iga, kus tavaarenguga laps moodustab kahesõnalisi lauseid. Toodi välja ka, et lapse kolmandal eluaastal on laused muutunud pikemaks ning sõnade hulk on suurenenud 3-5 sõnani. Kirjeldati, et selles vanuses omandab laps liitlausete moodustamise oskuse. Uuritavad leidsid, et kui laps kaheaastaselt lihtlausungitega ei kõnele ning ta kõnes on vaid üksikud sõnad, tuleks lapsevanemal pöörduda logopeedi poole. Üks uuritavatest (Õ5) kirjeldas probleemi järgnevalt:

Kahepoolest võiks juba 2-sõnalised laused olla, kui ta saab muidu jutust aru, täiskasvanu kõnest või kaaslaste kõnest ja täidab korraldusi, siis ei ole veel väga hullu, aga kui on näha, et ta aru ka ei saa ja ei räägi ka piisavalt palju, siis võiks juba konsulteerida. (Õ5)

Enda teadmiste hindamisel 2-3-aastaste laste lauseloomeoskuse kujundamisel jagunesid uuritavate vastused kahte leeri. Üks uuritav (Õ2) leidis, et omades vastavalt erialast haridust,

on ta kindel oma igapäevatööd tehes: „(...) *ma arvan, et minu teadmised on nagu ee väga heal tasemel, kuna mul on selleks vastav haridus ja ka nüüdseks siis tekkinud kogemus, et erinevate lastega töötades (...)*“ (Õ2). Teised uuritavad (Õ3, Õ4) hindasid oma lauseloomeoskuste arendamise oskust tagasihoidlikumalt ja tõid välja, et arenemisruumi veel on ja nad peaksid oma varasemaid teadmisi täiendama koolituste kaudu. „(...) *ma arvan, et hästi, aga alati saab veel paremini ja on veel arenemisruumi (...)*“ (Õ3). (Õ4) väitis järgnevat:

Tunnen, et saaksin kindlasti veel paremini ja rohkem endast anda. Pole varem otseselt koolitusel osalenud, mis oleks kõne arengu või lauseloomeoskuse kohta. Et kindlasti soovin mingi aeg osaleda. Küll aga olen ise uurinud internetist ja otsinud infot, kuidas ja mis tegevusi lastega läbi viia. (Õ4)

Õpetaja rollis lauseloomeoskuse kujundamisel peeti oluliseks eelkõige igapäevast suhtlemist lapsega ning erinevate suhtlussituatsioonide tekitamist. Uuritavad tõid välja, et õpetaja on lauseloomeoskuse kujundamise ja kõne arendamise toetaja, kuid põhitöö teeb laps ise. Mitmed õpetajad (Õ2, Õ6, Õ7) märkisid, et koolieelses lasteasutuses on õpetaja roll tekitada erinevaid suhtlusolukordi, kus laps saaks palju ise küsida ja arutleda. Lisaks pöörati tähelepanu sellele, et lauseloome ja kõne arengul on oluline, et tegevusi saadaks õpetaja kõne. Ühe õpetaja (Õ1) mõtted on näitena esitatud järgnevalt:

(...) saab lasta lastel võimalikult palju rääkida, teha erinevaid kõnearengu harjutusi ülesandeid, et just see, et laps saab ise ka palju nagu rääkida, ma usun, et õpetajal on selles suur roll, kuna laps veedab põhilise osa oma päevast koos õpetajaga (...). (Õ1)

Teine uurimisküsimus oli järgmine: *Kuidas koolieelse lasteasutuse õpetajad laste lauseloomeoskust hindavad ja milliseid mõjutegureid nad selle juures oluliseks peavad?*

Lauseloomeoskuse kujunemise mõjutegurite ja hindamise küsimusele vastates toodi välja, et laste lauseloomeoskuses on ajaga toimunud muutused ning seda mõjutavad tegurid kordusid vastuste näitel. Valdav osa pikaajase töökogemusega õpetajatest (Õ1, Õ2, Õ3, Õ4) leidis, et võrreldes varasema ajaga on laste lauseloomeoskus muutunud pigem halvemuse poole, mille juures toodi näitena erinevaid tegureid, mida seostati lapse koduse keskkonnaga. Seda illustreerib järgnev ütlus: „(...) *kahjuks iga aastaga see läheb üha halvemaks ja ma arvan, et süüdi selles on nutivahendid (...)*.“ (Õ6)

Vähesema töökogemusega õpetajad (Õ5, Õ7) ei osanud kirjeldada ega näiteid tuua muutustest, vaid kirjeldasid, et iga lapse kõne areng on erinev ja individuaalne. Üks (Õ3) intervjuueeritavatest märkis, et ei ole laste lauseloomeoskuses täheldanud muutusi: „(...) *ma*

arvan, et ee üldpilt on siiski minu arvates hea, nii palju kui mina oma kogemuse põhjal saan öelda (...).“ (Õ3)

Intervjueritud hindasid enda senist panust laste lauseloomeoskuse kujundamisele ja arvasid, et lauseloome kujundamisel on oluline õpetajate töökogemuse pikkus. Uuritavad kirjeldasid vastustes varasemat töökogemust ning hariduskäiku. Mõni (Õ1, Õ2) lisas, et täiendab oma teadmisi iseseisvalt, otsides infot logopeedide lehelt ning osaledes lapse kõne arengut puudutavatel koolitustel. Märkimisväärne osa uuritavatest leidsid (Õ3, Õ5, Õ6, Õ7), et igapäevaselt võiksid nad rohkem lapse lauseloomeoskuse arendamisele oma töös rõhku panna ning sellega tegeleda.

Tunnen, et saaksin kindlasti veel paremini ja rohkem endast anda. Pole varem otseselt koolitusel osalenud, mis oleks kõne arengu või lauseloomeoskuse kohta. Et kindlasti soovin mingi aeg osaleda. (Õ4)

Vastajate seas oli ka õpetaja (Õ2), kes oli veendumusel, et on igapäevatoös õpetajana andnud suure panuse laste arengule, öeldes nii: „(...) ma arvan, et nagu minu panus on nagu olnud päris tugev, et ma väga tähtsustan seda valdkond (...).“ (Õ2)

Uuritavad õpetajad tõid välja, et varasemaga võrreldes on lauseloomes toimunud muutused, ning nimetati erinevaid põhjused ja tegureid, mis õpetajate hinnangul laste lauseloomeoskust on mõjutanud. Esiteks on selleks nutiseadmete kasutamine juba varajases eas. Mitmed uuritavatest nentisid (Õ1, Õ2, Õ4), et nutiseadmete kasutamisel on lapse kõnele ning seeläbi lauseloomeoskusele negatiivne mõju. Samuti toodi välja, et koduse vähese ühistegevuse ning suhtlemise tõttu on laste kõnes tunda hilistusi.

(...) probleem on ikka põhiliselt selles, et lapsega kodus räägitakse vähe ja vanemad üldse on vähe oma lapsega ja lasteaias siiski on lapsi liiga palju ja igäihele individuaalselt igapäev läheneda ei jõua (...). (Õ3)

Lisaks märgiti, et laste kõnes on tunda, et kodus nendega enam ei suhelda, just vanemate töö ja kiire elutempo tõttu. Mitmed intervjueritavad (Õ5, Õ6, Õ7) tõid välja, et aina rohkem on koolieelses lasteasutuses muukeelseid lapsi, sealhulgas ka õpetajaid. Paar uuritavat (Õ2, Õ5) arvasid, et kui õpetaja on rühmas muukeelne, mõjutab see keeleliselt ka teisi lapsi, kuna puudub puhta eesti keele eeskuju. Uuritavatest üks (Õ2) märkis, et lapsed tuuakse lastehoidu juba vara hommikul ning viiakse ära hilja õhtul, mistõttu ei jää lapsele vanemaga kvaliteetsega, et ühiselt koos näiteks raamatuid vaadata.

Rääkides probleemidest nii lausete moodustamise kui üleüldise kõne arengu puhul, pakuti lahendusena välja, et lapsevanem peaks pöörduma logopeedi poole juhul, kui lapsel puudub kõne ning arusaam käskudest. Seda arvamust illustreerib ühe uuritava (Õ5) vastus:

(...) kahepooleselt võiks juba 2-sõnalised laused olla, kui ta saab muidu jutust aru, täiskasvanu kõnest või kaaslaste kõnest ja täidab korraldusi, aga kui on näha, et ta aru ka ei saa ja ei räägi ka piisavalt palju, siis võiks juba konsulteerida (...). (Õ5)

Kolmas uurimisküsimus oli järgmine: *Mil moel õpetajad oma igapäevatoos lastel lauseloomeoskust toetavad?*

Intervjuudes toodi välja mitmeid tegureid, kuidas õpetaja oma igapäevatoos laste lauseloomeoskust toetada ning arendada saaks. Intervjueeritavatest leidsid kõik, et oluline on eelkõige lapsega igapäevaselt suhelda ning tekitada erinevaid suhtlussituatsioone, kus laps saaks arutleda ja küsida. Lisati leiti ka, et tähtis on, et erinevaid tegevusi saadaks õpetaja kõne. Mitu õpetajat (Õ1, Õ3, Õ4) tõi välja, et lauseloomet toetatakse lastel läbi erinevate tegevuste nagu raamatute vaatamine, kõneharjutuste läbiviimine, laulmine ning peenmotoorsed tegevused. (Õ5) on märkinud, et „(...) *hommikuring on minu arvates väga oluline, liisusalmid ja erinevad salmid, kus lastel on ka vaja rääkida, kus õpetaja küsib laste käest küsimusi ja laseb lastel kirjeldada, mida ta teeb (...)*“

Osad õpetajad (Õ4, Õ5) märkisid, et kasutavad lauseloomeoskuse arendamiseks robotilisi vahendeid, mis uuritavate väitel toetavad lapse kõne arengut. Toodi välja, et robotite järgi on lapsel võimalus sõnu ja lauseid järgi öelda, kui ülesanne on õigesti sooritatud. Lisaks märgiti, et sõimerühmas vajab laps tuge roboti teekonna juhtimisel, mida õpetaja toetab: „(...) *ka olen kasutanud Beeboti, kus lapsed on saanud robotit ise juhtida ning öelnud vastavalt sõnu, see on ka aktiveerinud lausete kasutamist ning kõne üldiselt (...)*. (Õ2)

Uuritavate sõnul aitavad lauseloomeoskust kujundada isetehtud õppevahendid. Mõned uuritavatest (Õ3, Õ4) tõi näitena, et on igapäevatoos valmistanud erinevaid õppevahendeid nagu perepuu, värvide ja kujundite õppimiseks mängu pesulõksudega, milles laps saab kindlat värvi kujundi sama värvi juurde asetada. Mängu olulisust lauseloomearengule põhjendati positiivse mõjuna peenmotoorika arendamisele, mis toetab selle kaudu keele ja kõne arengut, sest tegevusi saadab lauseline kõne. Üks uuritavatest tõi välja perepuu õppevahendi positiivse tunnuse, mis uuritava sõnul ergutab lapsi kõnelema millestki, mis kuulub neile. Uuritav Õ4 kirjeldas seda järgnevalt: „(...) *olen märganud, et lapsi ergutab kõnelema miski, mis neile kuulub, näiteks meie rühmas on lastele tehtud perepuu, kus igal lapsel oma perepilt (...)*.

Lauseloomeoskuse igapäevaseks toetamiseks pakuti võimalust ka üldoskuste arendamisel nagu igapäevane mäng, enesekohased oskused ning sotsiaalsed oskused. Mängu kaudu toimub uuritavate sõnul lapsel oluline osa suhtlemisest, nii õpetaja kui ka eakaaslastega. Enesekohaste oskuste nagu käte pesemise, söömise ning riietumise osas leidsid

osad uuritavatest (Õ2, Õ3, Õ6), et neid tegevusi on õpetajal oluline saata kõnega ning teha seda mänguliselt, mis last kaasa ergutab. Uuritavatest mõned (Õ2, Õ5) märkisid, et lauseloomeoskuse igapäevaks toetamiseks on teha seda üldoskusi arendades, näiteks ütles Õ2 nii: „*Kindlasti saab, eelkõige ikka lastega suheldes igapäevaselt, samuti erinevate rutiinsete tegevuste ajal nagu riietumine, potil käimine, kätepesu. Koos mängimine ja tegutsemine ikka, selle kaudu.*“

Kaks intervjuueeritavat (Õ4, Õ7) väitsid, et lauseloomeoskuse arendamist toetavad mitme erineva valdkonna vahel lõimitud tegevused. Toodi välja, et erinevad valdkonnad nagu kunst ja matemaatika on otseselt seotud keele ja kõne valdkonnaga. Seda põhjendati sellega, et laps peab kõnelema igas situatsioonis. Üks uuritavatest (Õ6) selgitas kunsti valdkonna otsest seost kõne ja keele valdkonnaga eduelamuse ning nauditava protsessi põhjal, mis loob lapsele positiivse kogemuse ning annab seeläbi lapsele võimaluse kirjeldada, mida ta pildil kujutas. Lisati, et õpetaja roll töös on muuta õppeprotsess üleüldiselt mitmekesisemaks. Ühe uuritava (Õ5) mõte on esitatud järgnevalt: „*(...) kindlasti tuleks erinevaid valdkondi ka omavahel lõimida, sest kõik ju mõjutab ja aitab kaasa lapse kõne arengule, et see mitmekesistab kogu protsessi (...)*“.

Arutelu

Varasemalt on Eestis läbi viidud uuringus uuritud põhjalikult 2-3-aastaste laste kõnet ning seda mõjutavaid tegureid seoses koduse keskkonna kasvutingimustega (Tammemäe, 2008). Bakalauresusetöö uurimisprobleemiks on asjaolu, et puuduvad teadmised, kuidas toetavad õpetajad 2-3-aastastel lastel lausete moodustamise oskust ning seeläbi üldise kõne arenguga seonduvat koolieelses lasteasutuses. Bakalauresusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kui teadlikud on lasteaiaõpetajad lauseloomeoskuse kujunemisest ning kuidas nad seda 2-3-aastastel lastel toetavad ja hindavad. Arutelu tugineb töös esitatud uurimisküsimustele.

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada saada, kui teadlikud on koolieelse lasteasutuse õpetajad lauseloomeoskuse kujundamisest. Selgus, et kõik õpetajad olid teadlikud sellest, mis vanuses võiks tavaarenguga laps esimesi lauseid moodustama hakata ning mitmest sõnast need esialgu koosnevad. Küll aga jagunesid õpetajad enda teadmiste hindamisel, kuidas lauseloomet õpetajana kujundada, kaheks. Oli õpetajaid, kes olid enesekindlad ning oskasid välja tuua erinevaid tegureid, kuidas lauseloomet kujundada. Teised leidsid, et vajaksid oma teadmiste osas täiendusi. Mitmed vastanutest märkisid, et nad peaksid olema aktiivsemad ning osalema rohkem koolitustel ja õpitubades, et teadmisi tõsta ja häid ideid saada.

Võttes arvesse intervjuueeritavate töökogemust ning selle pikkust, võinuks oletada, et õpetajad on rohkem teadlikud erinevatest võimalustest, kuidas igapäevatoos koolieelses lasteasutuses edendada lauseloomeoskuse kujundamist. Ka Karlep (1998) on märkinud, et õpetajal on oluline olla teadlik erinevatest keeleüksustest lapse kõnelise arengu toetamisel ning seeläbi vajalike materjalide leidmisel.

Üks viis, kuidas lasteaiasõpetajate teadlikkust erinevatest lauseloome võimalustest tõsta, oleks pakkuda neile erinevaid kõne ja keele valdkonnaga seotud koolitusi. Selles osas on vastutav roll ka koolieelsel lasteasutusel, kes õpetajaid erinevate koolituste või õpitubade toimumisest informeerida saaksid. Veel on võimalus suunata õpetajaid üksteise õppetegevusi vaatlema, mille kaudu on võimalik saada ja jagada erinevaid teadmisi ning kogemusi mitmekesisema õppe saavutamiseks.

Tulemusest ilmnes see, et lauseloomes või kõnes probleemi märgates soovivad õpetajad konsulteerida spetsialistiga. Osutati ka sellele, et esialgu koosnevad lapse laused paarist sõnast ning vanuse kasvades muutuvad laused pikemaks. Ka mitmed autorid (Karlep, 1998; Hallap & Padrik, 2008; Nugin & Õun) on kinnitanud, et lapse teist eluaastat iseloomustab kahe sõnalause periood, mis saab alguse sõltuvalt lapse individuaalsest arengust umbes teisel eluaastal. Ühel arvamusel oldi ka selle osas, et lapse kõne ning seeläbi lauseloomeoskuse kujunemisel on oluline õpetajal tekitada erinevaid suhtlussituatsioone ning pöörata suurt rõhku motoorika arendamisele, mis toetab kõne kujunemist. Intervjuudest väljatulnud vastused ühtivad seega ka teoorias väljatoodud tulemustega. Furey (2017) tõi oma doktoritöös samuti välja, et lauseloomeoskuse kujunemise eelduseks on oluline toetada lapse kognitiivset arengut ning seeläbi motoorseid oskuseid. Veel lisas ta, et lauseloomeoskus on oluliseks aluseks hilisemale kirjaoskuse arenemisele.

Teise uurimisküsimusega sooviti teada saada, kuidas koolieelse lasteasutuse õpetajad laste lauseloomeoskust hindavad ja milliseid mõjutegureid nad selle juures oluliseks peavad. Uuritavate vastused lauseloome hindamise osas ühtisid suuremas osas. Oli õpetajaid, kes selgitasid, et kuna neil puudub pikem kogemus, ei ole nemad lauseloomes muutusi täheldanud. Need, kellel oli pikaajaline töökogemus (seitse ja enam aastat), kinnitasid, et nende hinnangul on laste lauseloomeoskus võrreldes varasemaga muutunud pigem halvemaks. Näitena toodi tegureid, mis olid uudsed, kui ka need, mis korduma kippusid vastustena. Esimeseks ning kõige enam korduvaks teguriks oli erinevate nutiseadmete kasutamine juba varajases eas. Uuritavad leidsid, et põhjuseks võib olla vanemate kiire elustiil ning varajane tööle naasmine laste kõrvalt, mille tõttu jääb aega väheks perekonnaga tegelemiseks. Lisati, et seetõttu on kodus keskkonnas ühist tegevust, mängimist ja

suhtlemist aina vähem. Mõjutegurina toodi veel välja muukeelsus, mida õpetajatel sõnul Harjumaal erinevates lasteaedades ning lastehoidudes esineb viimasel ajal aina rohkem. Märgiti ka, et eestikeelsetes rühmades on murekohaks muukeelne õpetaja. Sellega seonduvalt saab järeldada, et lastel puudub „puhta“ eesti keele eeskuju, mis võib olla negatiivse mõjuga varajases eas lapse lauseloomele ning üldisele kõne arengule.

Uuritavate arvamused ühtivad ka eelnevalt teoorias käsitletud tulemustega. Ka mitmete teiste autorite läbi viidud uuringud kinnitavad, et varajases eas on erinevad nutiseadmed ning täiskasvanute vähene suhtlus lapsega pärssivateks teguriteks lapse lauseloomeoskuse kujunemisel (Slovacek & Matkovic, 2023; Mukherjee, *et al.*, 2021; Snow & Van Hemel, 2001). Wedderkopp (2021) leidis enda läbiviidud uurimuses samuti kinnitust mängu olulisusele varajases eas, mis pakub lapsele võimalust arendada motoorseid oskuseid ning kõne-ja suhtlemisoskust. Samas võiks ka spekuloida, et erinevad nutivahendid võivad vastupidiselt ka mõningal määral soodustada lapse keelelist arengut erinevate virtuaalsete keelemängude toel. Bedford jt (2016) on oma uuringus leidnud kinnitust, et erinevad puutekraanid omavad positiivset mõju väikelaste peenmotoorika arengule, mis on seotud ka kõne arenguga. Ilmselt võib see olla tingitud sellest, et laps kuuleb ja saab ise proovida sõnu või lauseid mängulisel viisil täiskasvanu õhutamisetä järgi korrata. Seega saab töö autor kinnitada, et intervjuudest selgunud uuritavate arvamused ühtivad ka eelnevalt teoorias käsitletud tulemustega.

Kolmanda uurimisküsimusega taheti teada saada, mil moel õpetajad oma igapäevatoos laste lauseloomeoskust toetavad. Uuritavate vastused enamjaolt ühtisid, kuid toodi välja ka mõningaid erinevusi. Leiti, et igapäevatoos toetatakse laste lauseloomet eelkõige suhtlemise kaudu, mille juures on oluline pöörata tähelepanu individuaalsele lähenemisele ning tegevuste läbiviimisele õpetaja kõne saatel. Veel lisati, et oluline on lauseloomeoskuse juures ka õpetaja eelnevad kogemused, hariduskäik, igapäevane panus ja soov lapsi toetada. Uuritavatest üks märkis, et igapäevatoos toetamiseks otsib ta logopeedide erinevatelt lehtedelt lisamaterjali ja ideid, kuidas toetada laste kõnet ning seeläbi täislausetega suhtlemise kujunemist.

Ka Suurbritannias 2011. aastal tehtud uuringus selgus, et lapsele on kõne arengus grammatika arenguks oluline täiskasvanu keeleline eeskuju (Two-year-old., 2011). 2021. aastal avaldatud longituuduuringus on kirjeldatud samuti koolieelse lasteasutuse olulisust lapse arengus. Leiti, et osalemine kvaliteetses alushariduses omandab positiivset mõju ka lapse sotsiaal-emotsionaalsele eneseregulatsioonile (Nesbitt & Farran, 2021). Töö autor saab

kinnitada, et koolieelsel lasteasutusel on lapse lauseloomeoskuse toetamisel oluline roll, mis omab tähtsust ka üldise kõne arengul.

Tänuõnad

Autor tänab kõiki intervjuus osalenud koolieelsete lasteasutuste õpetajaid, kes andsid oma panuse lõputöö valmimisse. Eriline ja suur tänu kuulub juhendaja Ilona Võigule. Suur tänu ka Tiia Krassile motivatsiooni eest unarusse jäänud töö lõpule viia.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Carmen Laos

/allkirjastatud digitaalselt/

24.05.2023

Kasutatud kirjandus

- Aid, M. (2008). *5-6-aastaste laste süntaktilised oskused*. Teadusmagistritöö. Tartu Ülikool. Haridusteaduskond. Eripedagoogika osakond.
- Bedford, R., Saez de Uraban, I.R., Cheung, H.M.C., Karmiloff-Smith, A., Smith, T.J. (2016, 2. Aug.). *Toddler's Fine Motor Milestone Achievement Is Associated with Early Touchscreen Scrolling*. *Sec. Developmental Psychology*.
- Elson, P., Kaivapalu, A., Õim, K., Kitsnik, M., Gaitšenja, O., Allikivi-Metsoja, K. (2021). *Eeti keele oskuse arenemine ja arendamine*. Tallinn: „Pakett“ trükikoda
- Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. (2007). *Eesti keele käsiraamat*. (382), 508-511. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. (2002). *Süntaks. Lause moodustajate ehitus*. Eesti Keele Instituut. <https://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=5&p1=3>
- Fischer-Baum, Ö.-G. (2023, 1. May.) *Communicating Psychological Science: The LifeLong Consequences of Early Language Skills*. <https://www.psychologicalscience.org/observer/ozge-guracnli-fischer-baum-early-language-skills>
- Furey, W. (2017). *Examining the effectiveness of a sentence construction intervention combined with self-regulation instruction using a regression discontinuity design*. *Doctor of philosophy*. College of Education School Psychology.
- Hallap, M., Padrik, M. (2008). *Lapse kõne arendamine. Praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel*. 20-25, (39). Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hint, M. (1978). *Häälikutest sõnadeni*. Tallinn: “Valgus” Kirjastus
- Karlep, K. (1998). *Psühholingvistika ja emakeeleõpetus*. 10-19, (70), 244-251. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karlep, K. (1999). *Emakeele abiõpe I*. 32-35, (115). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Karlep, K. (2003). *Kõnearendus. Emakeele abiõpe II*. 15-19. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Karlsson, F. (2002). *Üldkeeleteadus*. 17-39, (149). Tallinn: Eesti keele Sihtasutus.
- Kikas, E. (Toim). (2008). *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. 43, 50, 278. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Kuusik, Ü., Kaasik, B., Lillipuu, Ü., Seero, H-M., Viks, M. (2007). *Laste arengu toetamisest sõimerühmas. Väikelapse kõne, keele ja tunnetustegevuse areng*. 9-30. Tallinn: Kirjastus Ilo.
- Laherand, M.-L. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. 2. Tr. Tartu: OÜ Sulesepp; Tallinn: OÜ Infotrükk.

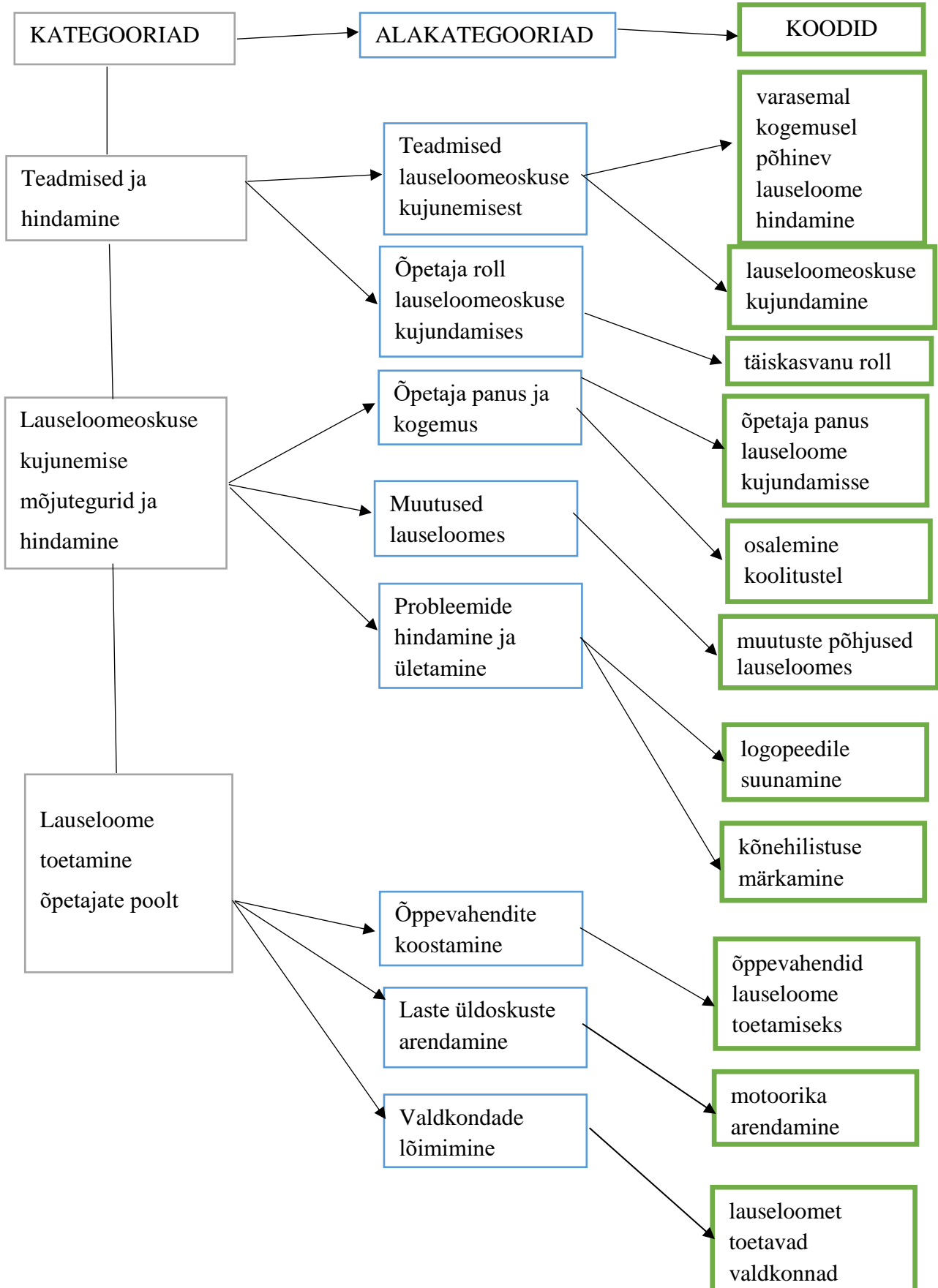
- Leiwo, M. (1993). *Lapse keeleline areng*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). Intervjuu. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- Nesbitt, K. T., & Farran, D. C. (2021). Effects of prekindergarten curricula: *Tools of the Mind* as a case study. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 86(1).
- Nugin, K., & Õun, T. (2017). Keel ja kõne. Kingo, K. (Toim). *Õppe- ja kasvatustegevus lasteaias*. (35-40), 43. Tartu: AS Atlex.
- Pal, S., Mukherjee, S., Das, J. (2021). *Delayed speech in toddler associated with increase screen time*. International Education and Research Journal. https://www.academia.edu/52984538/DELAYED_SPEECH_IN_TODDLER_ASSOCIATED_WITH_INCREASE_SCREEN_TIME
- Slovacek, K.-A., & Matković, A. (2022). *Parent's Attitudes about Spending Free Time And Reading Habits oh their Children*. University of Zagreb.
- Snow, C. E., Van Hemel, S. B. (2008). *Early Childhood Assessment. Why, What, and How*. The National Academies Press. Washington, D.C.
- Shaugnessy, A.-M. (2003, jaan.). *Nebraska kindergarten teacher's perceptions of language and literacy development, speech -language pathologists and language interventions*. https://www.researchgate.net/publication/280148103_Nebraska_kindergarten_teacher_s%27_perceptions_of_language_and_literacy_development_speech_-language_pathologists_and_language_interventions
- Tammemäe, T. (2008). *Kahe- ja kolmeaastaste eesti laste kõne arengu tase Reynelli ja HYKS testi põhjal ning selle seosed koduse kasvukeskkonna teguritega*. Doktoriväitekiri. (23-30). Tallinn: Tallinna Ülikool.
- University of Liverpool. (2011, August 23). *Two-year-old children understand complex grammar*. *ScienceDaily*. www.sciencedaily.com/releases/2011/08/110823115218.htm
- Vapper, T. (Toim). (2017, 27. jaan.). Kaht ühesugust kõneravitundi ei ole. *Õpetajate Leht*. <https://opleht.ee/2017/01/inga-brin-kaht-uhesugust-koneravitundi-ei-ole/>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/36419>
- Õpetaja kutsestandard 6. (2020). Sihtasutus Kutsekoda. <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10824210>

Wederkopp, N. (Toim.). (2021, 8. nov.). *Improving Motor Skills in Early Childhood through Goal-Oriented Play Activity.*

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8625902/>

Lisad

Lisa 1. Joonis tekkinud kategooriate, alakategooriate ja koodidega

Lisa 2. Lõik transkriptsioonist

Esitatud tähed K ehk intervjuerija, V ehk intervjueritav.

K: Kui kaua?(1) on teil töökogemust ning >...< kui vanade lastega olete töötanud?

V: Ää (.) nelja= neli aastat, peaaegu neli aastat ee ja olen töötanud {—}kogu selle aja jooksul töötanud kahe? poolteist kuni kolmeaastastega.

K: ee (.) mis vanuses võiks teie arvates laps hakata moodustama lauseid? ?

V: äee ma arvan, et siuke kaks pool kuni kolm võiks olla? juba? ühe kuni {—} või siuke kahe kuni kolmesõnalised laused.

K: .hh (2) Aga pikemaid? lauseid? liitlauseid näiteks?

V: ee (0.6) ma arvan, et kuskil kolmandast kuni neljanda eluaastani et seal vahemikus?sõltuvalt lapse arengutasemest?

K: ee(.) millisel'e puhul näete põhjust muretsemiseks või eraldi tähelepanu pööramiseks, mis vanuses'?

V: kui: lapsel ei ole enne ee või kolmandaks eluaastaks tekkinud nagu sellist vähemalt liht:lauset moodustamise{—}-mina tahan pissile või mina tahan õue et sellised liht:lauset moodustamist et kõne ei ole nagu ülds:e tekkinud et (.) ainult nagu mõned üksikud sõnad või: või mingid mõminad või- et ta nagu ei ole tekkinud jah sellist lauset moodustamise. oskust.

K: e kuidas te hindate kahe kuni kolme aastaste: l:lause:loomeoskust?

V: ma: arvan? et ee üldpilt on siiski minu arvates hea, nii. palju. kui mina oma kogemuse põhjal saan öelda? et on olnud eõ minu: kogemuse põhjal mul on olnud kuskil õõ viiskümmend kuni kuuskümmend? last selle aja? jooksul? kelle kõne arengut ma olen jälginud ja nendest on kuskil: kahel kuni kolme[kakolmel] lapsel esinenud siis: kõne hilistust

K: kas: näete lauset kasutamisel mõnda probleemi

V: lauset kasutamisel ((probleeme lastel)) ee ei meenu küll.

K: ee: kui teil on pikaajaline töökogemus siis praegu on siis siis kas praegu? on laste lauseloomeoskuse halvem parem või umbes sama?

V: kuna mu töökogemus ei ole nii: pikk, siis ää(.) ma ei oska seda.võrrelda et selle lühikese aja jooksul on nagu ee: suhteliselt sarnane see lauseloomeoskus.

K: jaa millest te seda järeldate?

V: oma töökogemuse põhjal?(.) et nende lastega kellega ma olen töötanud neil on see: lauseloomeoskus suhteliselt sarnane olnud. Kuna mul nii pikaajalist kogemust ei ole? mille baasil võrrelda siis ääõ siis ma ei saa=järeldust teha.

Lisa 3. Intervjuu küsimused

Tere, mina olen Tartu Ülikooli koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava tudeng Carmen Laos ning uurin bakalaureusetöö raames laste üleminekut sõnadelt lausetele. Teie kui intervjuueeritav jääte anonüümseks ning töö tulemusi kasutatakse ainult uurimuses.

1. Kui kaua on Teil töökogemust ning kui vanade lastega olete töötanud?
2. Mis vanuses võiks Teie arvates laps hakata moodustama lauseid?
 - 2-sõnalisi lauseid
 - 3-sõnalisi lauseid
 - 4-sõnalisi ja pikemaid lauseid (liitlauseid)
3. Millisel puhul näete põhjust muretsemiseks või eraldi tähelepanu pööramiseks? (mis vanuses)
4. Kuidas Te hindate 2-3-aastaste laste lauseloooskust?
 - Kas näete lausete kasutamisel mõnda probleemi?
 - Kui jah, siis selgitage probleemi olemust või tooge näide.
 - Kui teil on pikaajaline töö kogemus, siis praegu on laste lauseloooskuse olukord halvem/parem/sama?
 - Millest te seda järeldate?
5. Kas olete enda töötaja jooksul märganud muutusi 2-3-aastaselt laste üleminekul sõnadelt lausetele?
 - Kui jah, siis kuidas on see muutunud? (paremuse/halvemuse poole?)
 - Kui olete märganud muutusi, siis mis võib olla sellise muutumise põhjuseks?
6. Kas Teie arvates lasteaia töötaja saab lauseloooskust kujundada?
 - kui jah, siis kuidas?
7. Milliseid võimalusi Teie arvates kasutada saaks, et lauseloooskust arendada?
Tooge näiteid.
8. Kas olete kasutanud erinevaid õppevahendeid, mängu vms, mis teie arvates lauseloooskust toetavad?
 - kui jah, siis milliseid?
 - kui jah, siis mis selles mängus lauseloooskust arendab? Mida laps selles mängus tegema peab?
9. Kas soovite veel välja tuua tegureid, mis soodustaksid lasteaia lapse lauseloooskuse kujunemist? Nimetage neid või kirjeldage mõnda juhtumit.

10. Kuidas hindate enda senist panust laste lauseloomeoskuse arendamisele?
11. Kuidas hindate enda teadmisi laste lauseloomeoskuse toetamisel?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Carmen Laos, (sünnikuupäev 14.07.1999)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Koolieelse lasteasutuse õpetaja tugi 2-3-aastastele lastele ülemsõnadelt lausete moodustamisele“

mille juhendaja on Ilona Võik, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Carmen Laos

24.05.2023